

Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti

TASHENEV
UNIVERSITY

“Alisher Navoiy va XXI asr”

10-ULUSLARARO KONFERANSI

Toshkent-Shimkent, 2025-yil 6-fevral

“Әлішер Науаи және XXI ғасыр”

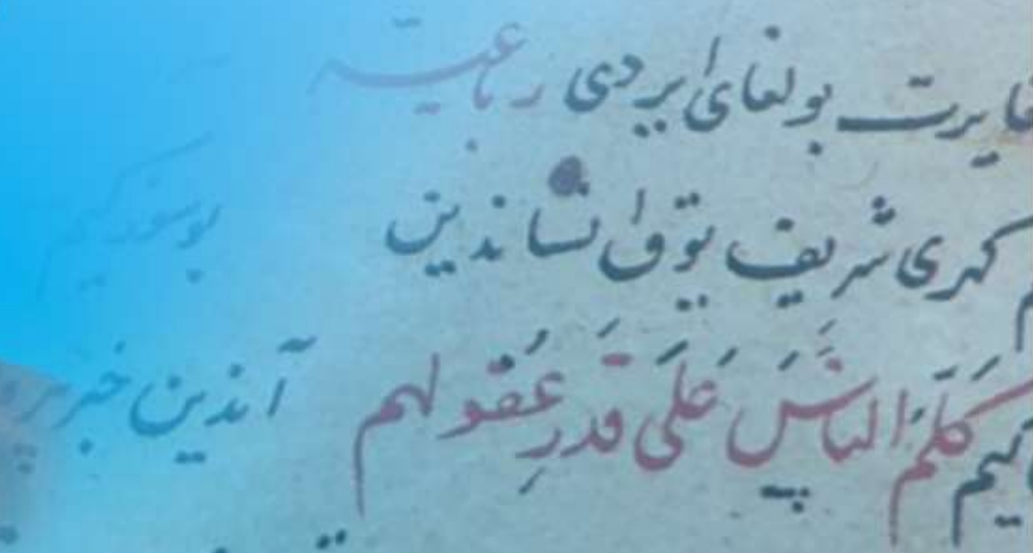
10-ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ташкент-Шымкент, 6 ақпан 2025 жыл

“Alisher Navo'i and the 21st century”

10th INTERNATIONAL CONFERENCE

Tashkent-Shymkent, February 6, 2025

**Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
Qozog'iston Respublikasi Jumabek
Tashenev nomli universitet**

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

**mavzusidagi 10-uluslararo konferansi
materiallari**

2025-yil 6-fevral

Toshkent – Chimkent – 2025

UO'K: 821.161.1=512.133

KBK: 83.3 (50')

A 51

Mas'ul muharrirlar:

Shuhrat SIROJIDDINOV,

filologiya fanlari doktori, akademik
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti rektori

Kanat BAYBOLOV,

Jumabek Axmetuli Tashenev nomli universitet rektori,
texnika fanlari doktori, professor

Tahrir hay'ati:

Boqijon To'xliyev (O'zbekiston), Nurboy Jabborov (O'zbekiston), Parida Bayneeva (Qozog'iston), Kemal Yavuz Ataman (Turkiya), Yashar Qosim (Ozarbayjon), Islam Jemeney (Qozog'iston), Farhod Rahimiy (Eron), Sholpan Arzimbetova (Qozog'iston), Karomat Mullaxo'jayeva (O'zbekiston), Janna Botabaeva (Qozog'iston), Baxtiyor Fayzullayev (Tojikiston), Dilnavoz Yusupova (O'zbekiston), Nozliya Normurodova (O'zbekiston), Shahlo Naraliyeva (Qozog'iston), Ilyos Ismoilov (O'zbekiston), Azizullah Aral (Afg'oniston), Orzigul Hamroyeva (O'zbekiston), Ozoda Tojiboyeva (O'zbekiston)

Ushbu to'plamda "Alisher Navoiy va XXI asr" mavzusidagi 10-uluslararo konferansi materiallari jamlangan. To'plamda Alisher Navoiy adabiy-ilmiiy merosining mumtoz adabiyotimizdagi o'rni va bugungi kun uchun ahamiyati, shuningdek, shoir ijodiga bog'liq holda matnshunoslik va tilshunoslik muammolariga doir ilmiy maqolalar o'rin olgan. Navoiyshunoslikning bugungi holati va istiqboli borasida muayyan tasavvur berishi uning ahamiyatini belgilaydigan omillardan biridir. Kitob filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistrantlar va bakalavr talabalari hamda keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan.

Mualliflar qarashi va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

**Әлішер Науаи атындағы Ташкент
мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті**

**Қазақстан Республикасы Жұмабек
Тәшенев атындағы университет**

«ӘЛІШЕР НАУАИ ЖӘНЕ XXI ҒАСЫР»

**тақырыбындағы 10-халықаралық
конференция материалдары**

2025 жыл 6 ақпан

Ташкент – Шымкент – 2025

Xulosa qilib aytish mumkinki, Alisher Navoiy lirik merosida vazn, badiiyat, qofiya bilan birga radifning o'rni ham muhim ahamiyatga ega. Shoir radifga juda katta vazifalar yuklagan, fors adabiyotining ixtirosi sifatida baholangan radifning turkiy adabiyotdagi o'rnini yaqqol ko'rsatib bera olgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alisher Navoiy. G'aroyib us-sig'ar. TAT.10 jildlik. 1-jild. – T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiyot uyi. 2013.
2. Alisher Navoiy. Badoye' ul-vasat. TAT. 10 jildlik. 3-jild. – T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiyot uyi. 2013.
3. Alisher Navoiy. Navodir ush-shabob. TAT. 10 jildlik. 2-jild. – T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiyot uyi. 2013.
4. Atoulloh Husayniy. Badoyi' us-sanoyi' (Forschadan A.Rustamov tarjimasi) – T., 1981. – B.398
5. Hamroyeva O. Mumtoz qofiyaning nazariy asoslari. O'quv qo'llanma. – T: BOOKPRINT, 2022. –B. 155.
6. Hamroyeva, O. J. (2022). CLASSIFICATION OF FINE ARTS IN" HADOYIQ US-SIKHR". Scientific reports of Bukhara State University, 2022(1), 47-56.
7. Jalolovna, H. O. CORRELATION BETWEEN THE SCIENCE OF RHYME AND THE SCIENCE OF BADE'. SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY, 181.
8. Jalolovna, H. O. (2023). SHAMSIDDIN KAYSI RAZI'S" AL-MO'JAM FI MAOYIRI ASH'AR UL-AJAM" IS AN IMPORTANT SOURCE OF POETICS. Academia Repository, 4(11), 81-86.
9. Насируддини Тўсий. Ми'йар ал-аш'ор. / Ҳозиркунандаҳои чоп У.Тоиров, М.Абдуллоев, Р.Ҷалол. –Душанбе: Ориёно, 1992. – С.122
10. Рашид ад-дин Ватват. Хада'иқ ас-сеҳр фи дақа'иқ аш-ши'р. Перевод с персидского и комментарий и факсимиле Н.Ю.Чалисова. – М.: Наука, 1985. – С.164.
11. Sirojiddinov Sh., Yusupova D., Davlatov O., Navoiyshunoslik. Darslik. – T.: Tamaddun. 2018. – B. 446.
12. Shamsi Qaysi Roziy. Al-Mo'jam fi ma'oyiri ash'oru-l-ajam. – Dushanbe: Adib, 1991. – Sah. 161.
13. Shayx Ahmad ibn Xudoydod Taroziy. Fununu-l-balog'a. (Nashrga tayyorlovchi H.Boltaboyev, J.Jo'rayev) – T.: MUMTOZ SO'Z. 2016. – B. 244.

XALQ MAYDON KULGI SAN'ATI BELGILARINING NAVOIY IJODIDAGI KO'RINISHLARI

Rajabova Ma'rifat Baqoyevna

Filologiya fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiteti
marifat.bakaeva@mail.ru

10.52773/tsuull.conf.navoiy.2025/MZSO6966

Annotatsiya. *Xalq maydon kulgi san'ati jamoatchilikning ijodiy faoliyatini namoyon etuvchi muhim maydon bo'lib, u nafaqat madaniy, balki ijtimoiy hayotda ham muhim ahamiyatga ega. Navoiy o'z asarlarida xalq kulgisini, uning simbolik va estetik xususiyatlarini inobatga olgan holda, insonning ichki dunyosi va ijtimoiy munosabatlarini aniq va ta'sirli tasvirlagan. Maqolada xalq maydon kulgi san'ati belgilarining Navoiy ijodidagi ko'rinishlari tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *xalq maydon kulgisi, askiya san'ati, hazil, mutoyiba, mazox, "Mahbub ul-qulub".*

APPEARANCES OF THE CHARACTERS OF FOLK FIELD COMEDY ART IN NAVOI'S CREATION

Abstract. *This article explores the role of folk humor in the works of Alisher Navoi, emphasizing its significance as a reflection of public creativity and its impact on both cultural and social life. Navoi's depiction of the inner world and social relationships of individuals is analyzed through the lens of folk humor, considering its symbolic and aesthetic features. The article investigates how elements of folk laughter are integrated into Navoi's literary works, shedding light on their contribution to the understanding of human nature and societal interactions.*

Keywords: *folk field laughter, askiya art, humor, sarcasm, "Mahbub ul-Qulub".*

Insoniyat poetik tafakkuri taraqqiyotida o'z o'rniga ega bo'lgan ulug' mutafakkir shoir Alisher Navoiy asarlarining dunyo adabiyotida yuksak miqyosga ko'tarilishida xalq maydon kulgi san'ati janrlarining ta'sirini inkor qilib bo'lmaydi. Qolaversa, buyuk ijodkorning xalq hazil-mutoyibalari tabiati, ijrochilari to'g'risida keltirgan ma'lumotlari ham uning folklor bilimdonlaridan ekanligini tasdiqlaydi. Bundan tashqari, shoir tabiatidagi hazil-mutoyibaga moyillik, so'zga chechanlikni ham bu jihatdan e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi.

Shuningdek, xalq orasida keng tarqalgan ayrim rivoyat va latifalarda Alisher Navoiy nomi keltirilgan bo'lib, ularda ulug' shoirning o'ziga zamondosh ayrim hasadgo'y, ichiqora raqiblari, ijodqor yoki mansabdorlar bilan kechgan kinoyali bahs-munozaralari, kulgili suhbatlari, so'z o'yinlari, kinoyalari bayon etilganligi ham tabiatan hazil-mutoyibaga moyil, so'zga chechanligini dalillay oladi. Alisher Navoiy tabiatidagi mazkur fazilatni zamondoshi G'iyosiddin Xondamir shunday ta'riflaydi: *"...Hazrat sultonning yaqin kishisi bo'lgan ul oliy hazrat (Alloh ul zotning qabrlarini tabarruk qilsin) ba'zida shirin va yoqimli so'zlar chiquvchi tillariga hazil va mutoyibalar keltirib, o'rinli bo'lgan holatlarda latifasifat so'zlarni bayon ipiga terardidar. Bunday so'zlar ul hazratning nozik va muborak ta'bining o'tkirligidan dalolat bergan..."* (Xondamir, 2017: 180).

Alisher Navoiy haqida Xondamir keltirgan ushbu ma'lumot ikki jihati bilan e'tiborlidir. Birinchidan, Alisher Navoiyning xalq og'zaki ijodini, folklorning bevosita kulgiga asoslangan janrlari (askiya, latifa, lof kabilar)ga xos xususiyatlarni chuqur bilganini ko'rsatadi. Darhaqiqat, Alisher Navoiy asarlarida askiya san'ati va uning ko'rinishlari haqida ma'lumotlar keltirilgan bo'lib, ular mazkur sohani chuqur o'rganish uchun qimmatli manba bo'lib xizmat qila oladi. Ikkinchidan, Alisher Navoiyning "o'rinli bo'lgan holatlarda latifasifat so'zlar" aytishi uning latif so'zlovchi, nozikfahm shaxs bo'lganligidan; uchinchidan, ijodida kulgiga alohida e'tibor qaratganidan dalolat beradi.

Askiya – o'zbek xalq og'zaki ijodining bir janri bo'lib, unda so'z o'yiniga, qochiriqlarga asoslangan holda ikki yoki undan ortiq kishi yoki taraflar musobaqalashadi. Askiya, odatda, to'y-tomosha, sayl, ziyofat kabi yig'inlarda o'tkaziladi (O'TIL, 2006:106). "Askiya" so'zining asosi arab tilidagi "zakiy" so'zidan olingan bo'lib, sof fikrli, o'tkir zehnli, zakiy – nozik tabiat bilan fikr yuritish ma'nolarini anglatadi. A.Navoiy asarlarida "askiya" so'zi qo'llanmagan esa-da, biroq xalq kulgi san'ati xususiyatlarini va uning ijrochilari ma'nosini aks etiruvchi quyidagi so'zlar uchraydi: **mutoyiba** – hazil, hazillashish, aksiya; **hazl** – hazillashish, masxara; **mazox** –

hazil-mutoyiba, askiya; **lutf** – muloyimlik, rahmdillik, yaxshi muomala, marhamat; **latoyif** – latifalar go‘zal so‘z va hikoyalar, ajoyib gaplar; **zarofat**– zariflik, nozikfahmlik, xushchaqchaqlik, go‘zallik, ajoyib; qochirim so‘z, hazilnamo so‘z; **bazla** – latifa, chiroyli va yoqimli so‘z, askiya; she‘rni badiiy o‘qish; **bazlago‘** –latifa aytuvchi, askiyachi, kuldiruvchi, hikoyachi; **bazlasanj** – badiiy so‘z ustasi, mahoratli shoir, askiyachi; **bazmafro‘z** – bazmni qizituvchi; **badiha**–o‘ylovsiz, birdaniga aytilgan chiroyli so‘z, misra yoki bayt; **badihago‘ylik** – hozirjavoblik, to‘xtovsiz she‘r aytish; **hazzol** – hazilvon, mazaqchi, qiziqchi.

Keltirilgan istilohlar ichida “**mutoyaba**” so‘zi keng ma’noda qo‘llangan. A.Navoiy bu haqda “Mahbub ul-qulub”ning 74-tanbehida shunday yozadi: “*Mutoyabaki, boisi inbisot bo‘lg‘ay, xushturki, mujibi farah va nishot bo‘lg‘ay. Adosida rakik guftor yo‘q, birovga andin xijolat va ozor yo‘q. Ul zarofat va ibohatdur, andinki o‘tti safohat*” (Navoiy, 1998:106). Keltirilgan iqtibosda mutoyibaga xos qator xususiyatlar sanab o‘tilgan:

- ko‘ngilni bir oz xushlamoq va shodlik, xursandchilik uchun bo‘lsa joizligi;
- hazilda qo‘pol so‘zlar bo‘lmasligi;
- undan hech kim ozor chekmasligi;
- beozor hazil – zariflik belgisi;
- hazilning haddan oshishi aqlsizlik ekanligi.

Mazkur asarning 90-tanbehida o‘rinsiz hazilning salbiy oqibatlari haqida muallif shunday yozadi: “*Hazlg‘a shuru‘din behurmatlig‘ ortar va hazlning nihoyati jidolg‘a tortar. Ko‘p lahv hayo pardasin chok etar va adab va hurmat ahlin bebok. Qila olg‘oncha ta‘zim va adab binosin yiqma va hayo va hurmat xilvatidin tashqari chiqma*” (Navoiy, 1998: 112). Ko‘rinib turibdiki, Alisher Navoiy ortiqcha hazil hurmatsizlik belgisi bo‘lib, bunday hazilning oxiri janjal bilan tugashi, ko‘p hazil hayo pardasini chok etishi, insonlarni beburd va beobro‘ qilishini alohida ta’kidlab ko‘rsatadi.

Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asarida keltirilgan hazil-mutoyibaga doir bunday fikrlar axloqiy-ta’limiy jihatdan ham juda qimmatlidir. Bundan tashqari, shoirning lirik merosida ham o‘rinsiz kulgining oqibatlari tanqid qilingan baytlarni uchratish mumkin. Jumladan, shoir “Kuch bila kulgudin yiroq sovuqluqqa yovug‘roq, vale kuch bila yig‘lamoq erur andin sovug‘roq” sarlavhali qit’asida o‘rinsiz kulguni “subhi kozib” (yolg‘onchi tong)ga qiyoslaydi:

Hikmat ahli oldida sovuq sifat yo‘q kimsada,

Subhi kozibdek mahalsiz aylagan kulgu kibi.

Lek mundin ko‘p sovuqdur ashk to‘kmak zo‘r ila

Day yelida qatra-qatra muz tomizg‘an su kebi (Navoiy, 1998, 540).

Alisher Navoiyning “Majolis un-nafois” asarida xalq orasidan chiqqan badihago‘y so‘z ijrochilari – *qissaxonlar, go‘yandalar, muammogo‘ylar, zurafolar, nadimlar, badihago‘ylar, voizlar, masxarabozlar, muqallidlar* haqida ham ma’lumotlar uchraydi. Bundan ko‘rinib turibdiki, Alisher Navoiy o‘z davrining so‘z ustalari ijodiga aslo befarq bo‘lmagan. Xususan, asarda og‘zaki so‘z san’atini makammal egallagan hazil-mutoyiba namoyandalari haqida keltirilgan ma’lumotlar askiya janrining tarixiy taraqqiyotini o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qila oladi. Jumladan, Sayid G‘iyosiddin, Burhoni Gung, Mavlono Jununiy, Sayid Kozimiy, Mavlono Muhammad Muammoiy, Mavlono Hoji Nujumiy, Xoja Ahmad Mujallid, Mavlono Malik, Mavlono Hamid, So‘fiy Piri Sesadsola, Mavlono Abdurazzoq, Xoja Xovand, Mavlono Muin, Mavlono Burunduq, Mavlono Bilol, Mavlono Muzhir, Mavlono Muqbiliy, Mavlono Nomiy, mavlono Muhammad Badaxshiy, Darvesh Shuhudiy, Mavlono Abdulvose‘, Xoja Sulton

Muhammad, Mavlono Sulaymoniy, Mavlono Xovariy, Mavlono Shihob, Mavlono Shahidiy kabilar haqida keltirilgan ma'lumotlar bu jihatdan alohida e'tiborni tortadi. Yuqorida nomlari qayd qilingan so'z ustalari bilan bog'liq ma'lumotlarda so'z san'atining – bazla, badihago'ylik, tirziq kabi ko'rinishlari mavjudligi, ularning ijrochilari – *bazlago'*, *bazlasanj*, *bazmafro'z*, *nadim*, *muqallid*, *usta zariflar* nomlari bilan atalishi ta'kidlangan.

Nomlari sanab o'tilgan shaxslarga oid qaydlar nazardan o'tkazilsa, Alisher Navoiy hazil va mutoyiba ustalarini "hazzol" deb ko'rsatgani, ba'zilariga nisbatan "hajv va hazl sari moyil", yana qaysilarigadir "mazox va mutoyiba mizojig'a g'olibdur" deya ta'rif bergani kuzatiladi. Jumladan, Sayyid G'iyosiddin haqida adib shunday yozadi: "Sayyid G'iyosiddin – Mashhadning sodoti, balki nuqabosidindur. Ahl va muloyim kishidur. **Mazox va mutoyiba mizojig'a g'olibdur. Sho'xluqdin faylasufvash** va ulvi nasabdin tazvir va buzurg manishlikda beixtiyor tushubtur. Chun Sayyidning humoyun basharalarida sufrat g'olibdur, Sayyid shirg'a ham derlar. Ba'zi maymung'a ham tashbih qilurlar. Faqir xud bu nav' gustoxliqlar qila olmasmen, ammo Mirning markabin ul itga o'xshatibmenkim, anga bir maymunni mindururlar. Agarchi Mirg'a noxush kelur, ammo **hazl** bila o'tkarur. Bu matla' aningdurkim:

Dame az dastiduni vo narastam,

Biyo, soqiyki, yakdam mayparastam.

Mazmuni: "Dunyo tashvishidan bir dam qutilmadim. Kel, ey, soqiy, bir nafas mayparast bo'lay" (Navoiy, 1998:120).

Alisher Navoiy Sayyid G'iyosiddinning mijozi "mazox va mutoyiba"ga g'olibligini ta'kidlar ekan, bu ikki tushunchani bir-biridan farqlagani ko'rinadi. Jumladan:

Mazox – hajv. Bunda tanqid, raqibning nuqsonlari ustidan kulish yoki bo'rttirib tasvirlash xususiyati ustuvorigi namoyon bo'ladi.

Mutoyiba – hazilga yaqinlik. Bunda chiroyli so'z o'yinlari, lutf bilan suhbatdoshiga tegib o'tish, latifa aytish bilan kuldirish ustunlik qilgan.

Sayyid G'iyosiddinga "**sho'xliqdin faylasufvash**" ta'rifining berilishiga ham e'tibor qaratish lozim. Bunday ta'rifning berilishi uning shunchaki "mazox va mutoyiba"ni egallagan shaxs emas, balki so'zning ilohiy qudratini his qilgan va uni o'rnida qo'llay bilgan, kulgu san'atini mukammal egallagan san'atkor ekanligiga dalildir.

Keltirilgan iqtibosda Alisher Navoiy Sayyid G'iyosiddinning tabiatini, hazilga moyilligini juda yaxshi bilgani uchun unga o'zi ham mutoyiba orqali munosabat bildiradi: "ulvi nasabdin tazvir va buzurg manishlikda beixtiyor tushubtur. Chun Sayyidning humoyun basharalarida sufrat g'olibdur, Sayyid shirg'a ham derlar. Ba'zi maymung'a ham tashbih qilurlar. Faqir xud bu nav' gustoxliqlar qila olmasmen, ammo Mirning markabin ul itga o'xshatibmenkim, anga bir maymunni mindururlar" (Navoiy, 1998:120).

Alisher Navoiyning so'z ustalari hazil-mutoyiba san'ati talablariga qay darajada e'tibor qaratishgani yoki uning talablarini qay jihatdan buzganliklari haqidagi bunday fikrlari uning mazkur sohani nechog'lik chuqur bilganligidan dalolat beradi. Masalan, uning Mavlono Abdulvose' haqida: "**Zurafo aning bila mutoyiba ko'p qilurlar. Ul shirin iztiroblar qilurki, yana mu'jibi hazl bo'lur**", – deb yozganiga qarab, hazil-mutoyibaning "shirin iztiroblar" orqali namoyon bo'lishini ijobiy holat deb baholaganini anglash mumkin (Navoiy, 1998:122).

Xoja Ahmad Mujallid haqida: “Xurosonning **sho’x tab’laridin** erdi. Ammo bag’oyat **xabissheva** (yomon, yaramas, iflos, badbo’y) kishi erdi” degan bo’lsa, Mavlono darvesh Mashhadiy to’g’risida “**safih va badzabon kishidur. Ba’zi azizlarni, derlarki, yomon hajvlar qilibdur**”, – deb yozadi (Navoiy, 1998:52).

Kullas, Alisher Navoiy so’z ustalarining ijobiy va salbiy sifatlarini ajratib ko’rsatishda ularning hazil-mutoyibaga munosabatiga ham alohida e’tibor bergani ko’rinadi. “Malolis un-nafois”da qo’llangan hazil-mutoyiba san’atiga aloqador terminlardan yana biri **tirziq**dir. Tirziq so’ziga “Navoiy asarlari lug’ati”da “bir-biriga munosabatsiz ravishda birikkan so’zlar” deb izoh berilgan. Mazkur istiloh asarning to’rtinchi majlisida Mir Sarbarahnaga bag’ishlangan qismida keltirilgan: “Xush tab’ va xush mashrab va xush suhbat va shirin kalom kishidur. ...**G’oyat sho’x tab’lig’idin** tirziq aytmoq qoidasin Mir paydo qildi. Bovujudi bu goh-goh yaxshi tirziqlar ham navish qilurlar” (Navoiy, 1998:109).

Alisher Navoiyning e’tirof etishicha, Mir Sarbarahna “**tirziq**” deb atalmish o’ziga xos poetik shaklga asos solgan. Unga ta’rif berilgan “G’oyat sho’x tab’lig’i” sifatining o’ziyoq Mir Sarbarahnaning so’z ustasi ekanligi va shu tufayli kichik hajmli hazil-mutoyibalarga o’xshash shaklda ijod qilganini ko’rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, xalq og’zaki ijodi, uning tarkibiy bir qismi sifatida shakllangan xalq maydon kulgi san’ati bilan bog’liq askiya, latifa singari janrlar ulug’ mutafakkir shoir Alisher Navoiy ijodi g’oyaviy-badiiy takomiliga xizmat qilgan muhim omillardan hisoblanadi. Buni xalq maydon kulgi san’ati belgilarining buyuk shoir ijodidagi ko’rinishlari asoslay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Navoiy Alisher. Mukammal asarlar to’plami. XX jildlik. III jild. G’aroyib us-sig’ar. – T.: Fan, 1988.
2. Navoiy Alisher. Mukammal asarlar to’plami. XX jildlik. VII jild. Hayrat ul- abror. – T.: Fan, 1991
3. Navoiy Alisher. Mukammal asarlar to’plami. XX jildlik. XIV jild. Mahbub ul-qulub. – T.: Fan, 1998.
4. Xondamir. Makorim ul-axloq. – T.: Akademnashr, 2017.
5. O’zbek tilining izohli lug’ati. V jildli. I jild. – T.: O’zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006.

“FARHOD VA SHIRIN” DOSTONI – AN’ANA TAKOMILI, TARAQQIYSI HAMDA SINTEZI SIFATIDA

Soatova Nodira Isomitdinovna

JDPU professori, f.f.doktori

nodira.soatova@list.ru

10.52773/tsuull.conf.navoiy.2025/BVHD7691

Annotatsiya: Ushbu maqola Alisher Navoiy “Farhod va Shirin” dostonidagi epik an’analarini o’rganish vositasida Abdulla Qodiriy “O’tkan kunlar” romanidagi novatorlikni umumlashtirish tadqiqiga bag’ishlangan.

Kalit so’zlar: An’ana, adabiy an’ana, epik an’ana, adabiy ta’sir, romantizm, realistik uslub, fantastik tasvir, ijodiy uslub.

THE EPISTLE OF "FARKHOD AND SHIRIN" IS A PERFECTION, DEVELOPMENT AND SYNTHESIS OF TRADITION

MUNDARIJA CONTENTS	
Shuhrat SIROJIDDINOV. Turkiy dunyo hamkorligining mustahkam asosi Туркі әлем ынтымақтастығының мықты негізі	7
Қанат БАЙБОЛОВ. Екі халық арасындағы бауырлық пен достық рәмізі Ikki xalq qardoshligi va do'stligi simvoli	11
I SHO'BA. ALISHER NAVOIY ADABIY MEROSINING JAHON TAMADDUNIDA TUTGAN O'RNI SECTION I. THE PLACE OF ALISHER NAVAII'S LITERARY HERITAGE IN WORLD CIVILIZATION	
Boqijon TO'XLIYEV. Nasimiy va Navoiy nazmi – badiiy tafakkurning yangi bazmi	15
Islam JEMENEY. Әлішер Навои	23
Yashar QOSIM. Dohiy Alisher Navoiyning ulug' izdoshi (Muhammad Fuzuliy sheiriyatida poetik in'ikos tarzining o'ziga xosligi)	35
Qodirjon ERGASHEV. Renessans adabiyotida etologik janr taraqqiyoti	42
Əlimuxtar MUXTAROV. Nizami Gencevi ve Alishir Navai'nin tür ruhu eserlerinin ve araştırmacılarının gözü ile	47
Roviyajon ABDULLAYEVA. Alisher Navoiy fenomeni yoxud Navoiy ijodining olamshumul ahamiyati	52
Насриддин НАЗАРОВ. Гуманизм и креативность в творчестве Наваи как фактор обеспечения связей между народами Евразии	60
Burobiya RAJABOVA. O'zbek navoiyshunoslari Jomiy haqida	67
Karomat MULLAXO'JAYEVA. Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy g'azallarida Yusuf (a. s.) siymosining badiiy talqinlari	77
Tozagul MATYOQUBOVA. Sharq adabiyotining yetuk tadqiqotchisi	82
Nosir JO'RABOYEV. Ikki turkman hukmdori ijodi va Alisher Navoiy	87
Молдасанов Е.М., АБДУВАЛИТОВ Н.Б. Әлем әдебиетінің асқар шыңы (Әлішер Науаидың 584 жылдығына орай)	95
Hulkar HAMROYEVA. Alisher Navoiy ijodida san'at talqini	99
Злиха ЖАНТАСОВА. Шығыс әдебиетінің қазақ фольклорындағы көрінісі	103
Sherxon QORAYEV. Alisher Navoiy Badaxshon shohi va shoir Sulton Muhammad La'liy ijodi tadqiqotchisi (Navoiy va uning zamondoshlari tazkiralari ma'lumotlari asosida)	109
Ahmad AKHLAQUE, Asror Allayarov. Alisher Navoi's creative works: a scientific exploration	115

Fayzulla ISKANDAROV, Dostonjon Tojiev. “Alisher Navoi international award”: establishment and historical significance for the turkic world	118
Diyora ABDUJALILOVA. Alisher Navoiy va Yahyobey Toshlijali dostonlarida shayx va avliyolar timsoli	124
Orifjon OLIMJANOV. Alisher Navoiy va Lorendeli Hamdiy “Layli va Majnun” dostonlari kompozitsiyasiga doir	131
II SHO‘BA. NAVOIY NAZMIY, NASRIY VA ILMIY MEROSINI O‘RGANISH MASALALARI SECTION II. ISSUES OF STUDYING NAVAIY'S POETRY, PROSE AND SCIENTIFIC HERITAGE	
Nurboy JABBOROV. Alisher Navoiy “Tarixi anbiyo va hukamo” asarining siyarnoma turkumida tutgan o‘rni	136
Nusratullo JUMAXO‘JA. Navoiyning yigitlik lirikasiga mansub mustazodi	149
Maqsud ASADOV. Alisher Navoiy “Tanbeh”larining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari (“Mahbub ul-qulub” asari misolida)	155
Dr. Kemal Yavuz ATAMAN. Ali Şir Nevaî beyitlerinde kulluk şuuru	160
Zuhriddin ISOMIDDINOV. Navoiyning “qaychi” g‘azali	165
Baxtiyor FAYZULLOYEV. Qo‘qon adabiy muhitida Navoiyga izdoshlik	170
Iqboloy ADIZOVA. Adabiy ta’sir va poetik tafakkurning yangilanishi	177
Nafas SHODMONOV, G‘iyosiddin SHODMONOV. Olti dostonida Odam Ato timsoli talqini	185
Faridaxon KARIMOVA. Xorazm adabiy muhitida debochanavislik an’analari	193
Islomjon YAQUBOV. O‘zaro ta’sir, ijodiy mushtaraklik va o‘ziga xoslik	200
Shavkat HAYITOV, Gulshod SHOYIMOVA. Alisher Navoiyning nabotot va hayvonot olamiga munosabati	205
Obidjon KARIMOV. Alisher Navoiy irfoniy olamining yangicha talqini	212
Gulbahor ASHUROVA. O‘zbek ayol shoiralari ijodida Alisher Navoiy obrazi tasvirlari	216
Qo‘ldosh PARDAYEV. Navoiy g‘azallariga Muqimiyning nazira va taxmislari	221
Ilyos ISMOILOV. Abror hayrati	226
Shermuhammad AMONOV, Abdulhaq RAHIMI. Alisher Navoiy mustazodiga bog‘langan muxammas haqida	229
Zilola AMONOVA, Shahlola SAFAROVA. “Farhod va Shirin” dostonidagi na’t boblarning manbalari va badiiyati	235
Abdulhamid QURBONOV. Badiiy matn va tasviriy vositalar mutanosibligi	242
Muqaddas TOJIBOYEVA. Abdulla Qodiriy romanlarida Alisher Navoiyga izdoshlik masalalari xususida	248
Orzigul HAMROYEVA. Radifning bayt kompozitsiyasidagi o‘rni	252

Ma'rifat RAJABOVA. Xalq maydon kulgi san'ati belgilarining Navoiy ijodidagi ko'rinishlari	256
Nodira SOATOVA. "Farhod va Shirin" dostoni – an'ana takomili, taraqqiysi hamda sintezi sifatida	260
Umida RASULOVA. "Alisher Navoiy" romanida obraz poetikasi	266
Marg'uba ABDULLAYEVA. Yetti sayyora: badiiy talqin va ilmiy dunyoqarash	269
Sohiba UMAROVA. Suyuma G'aniyeva – navoiyshunos	273
Zuhra MAMADALIYEVA. Alisher Navoiy "Xamsa"sida mirrix obrazining majoziylik xususiyatlari	277
Aziz RAJABIY. Alisher Navoiy g'azallarining ohang jilolari (Yunus Rajabiy musiqiy merosi misolida)	282
Zarif QUVONOV. "Hayrat ul-abror"ning yangi tadqiqatlari xususida	286
Farruxbek ABDALIYEV, Gulnoza OSMANOVA. "Xamsa"da "kampir" obrazi talqini	290
Nafisa RAXMANOVA. Ramziy-majoziy obrazlar ta'vili haqida mulohazalar	293
Kamola ULUG'MURODOVA. Navoiy nazmida Layli obrazining badiiy talqini	299
Mavluda ORTIQOVA. Alisher Navoiyning "Nasoyim ul-muhabbat" asarida valiylarga xos sifatlar talqini	303
Jamila EISAR. Alisher Navoiyning she'riyatida oyina timsolining talqini ("G'aroyib us-sig'ar misolida")	308
Azizbek TOSHPO'LATOV. Alisher Navoiyga izdoshlik: Ahmad Tabibiy taxmislari	313
Sevara PARMONOVA. Tasavvufiy tazkiralari va Alisher Navoiy asarlarida Ibrohim Adham nomining zikr etilishi	318
III SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING MANBALARI VA MATNIY TADQIQI SECTION III. SOURCES AND TEXTUAL RESEARCH OF ALISHER NAVAI'S WORKS	
Dilnavoz YUSUPOVA, Umedullo MAHMUDOV. Alisher Navoiyning "Munshaoti Abdulloh Marvorid"dan o'rin olgan forsiy maktublari xususida	323
Manzar ABDULXAYROV. Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostoni tabdillari tahlili	330
Dr. Farhad RAHIMI. Senglah Sözlüğünün Feraği Düzeltmeleri ve Feraği'den Yanlış ktarmaları Üzerine	335
Gholamreza RAZMI. Özbekistan'da yayimlanmış iki Hayretü'l-ebrar'in tashih edilmiş metnindeki hatalarin sebeplerine bir bakiş	352
Altay NOORULLAH. Navoiy asarlarida tinish belgilarining yanglish ishlatilishi	365

Sevda BEHESHTI. Navai's Poetry as Reflected in Miniature Paintings (A study of Illustrated manuscripts preserved in Iranian collections)	376
Oysara MADALIYEVA. Alisher Navoiyning dastlabki ikki devoni Hamid Sulaymon nigohida	384
Dr. Siyamek HÜSSEYINALIZADE (Ergin Avşar). Amîr Alî Şîr Nevaî'nin şiirlerinde Şamanlığa aid Terimler ve ritüeller	395
Ozoda TOJIBOYEVA. Parij kulliyotidagi "Favoyid ul-kibar"ning matniy xususiyatlari	407
Husnigul JO'RAYEVA. Husayn Boyqaro – Husayniy adabiy merosining O'zbekistonda o'rganilishi	412
Dilnoza RUSTAMOVA. Alisher Navoiy toshbosma devonlaridagi ayrim g'azallar matnining qo'lyozma nusxalar bilan qiyosi	417
Erfan ESHGHÎNOUR. Fâni Divanındaki Avnî Divanından Tercüme Olunmuş Şiirler Üzerine	423
Lochinbek AHMADALIYEV. Po'latjon Qayyumiy tazkiralarda Alisher Navoiy faoliyatining yoritilishi	433
Dilnavoz SATTOROVA. Navoiy g'azallariga Sa'diy taxmislari	438
IV SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING XORIJIY TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI SECTION IV. TRANSLATION OF ALISHER NAVA'I'S WORKS INTO FOREIGN LANGUAGES AND STUDY ABROAD	
Hulkar HAMROYEVA, Shahlo NARALIYEVA, Ozodaxon MUSAYEVA. Qozog'istonda Mir Alisher Navoiy ijodining o'rganilishi	444
Abdulhay SOBIROV, Zamira DJURABAYEVA. "Muhokamat ul- lug'atayn" – turkiy xalqlar leksikasining so'nmas bulog'i	451
Münevver TEKCAN, Serpil Yazıcı ŞAHİN. Muhakamat al-lughatayn's literary and academic aspects.	455
Бермет ЗАКИРОВА, Дамилова НУРИЙЛА. Алишер Навоинин чыгармаларындагы тилдик каражаттар аркылуу студенттин кеп маданиятын өстүрүү	462
Nishonboy XUSANOV. "Hayrat ul-abror"dagi teonimlarning semantik va badiiy xususiyatlari	468
Mardon RAHMATOV. Qo'shma fe'l komponentlari inversiyasi	472
Rashid ZOHID. Hayot – firoq manzili	478
Shahlo HOJIYEVA. Alisher Navoiy badiiy kashfiyotlari – Cho'lpon estetik tafakkuri yangilanishi omili	482
Mo'minjon SULAYMONOV. Alisher Navoiy davrida isiriq solinganmi?	488
Abdumurod TILAVOV. Alisher Navoiy ma'naviy merosi va zamonaviy ta'lim	492
Nilufar RASULOVA. Alisher Navoiyning boqiy merosi jahon tillarida	497
Ozodaxon MUSAYEVA, Gulchehra SULTONOVA. "Muhokamat ul- lug'atayn" asaridagi turkiy fe'llar va omonim so'zlar tahlili	502

Iroda ISHONXANOVA. Alisher Navoiy hayoti va ijodining “Литература” darsliklarida aks etishi	505
Shahlo NARALIYEVA, Farrux ABDALIYEV. Hazrat Navoiy ijodida nutq madaniyati	514
АШИРОВА Т.К., КАРАЕВА Н.О., ЗАКИРОВА Б.А. Алишер Навоинин чыгармаларын санарип платформалар аркылуу жайылтуу	518
Dilorom YULDASHEVA, Shahlo NARALIYEVA. Alisher Navoiyning didaktik qarashlari	523
Komiljon ABDULLAYEV. Ta’lim tizimi bosqichlarida Alisher Navoiy hayoti va ijodini o’rgatishda fanlararo integratsiyadan foydalanish	527
Gulnoza YULDASHEVA, Sevinch UBAYDULLAYEVA. “Lison ut-tayr” dostonining ayrim morfemik xususiyatlari tahlili	531
Feruza DJUMANIYAZOVA. Alisher Navoiy ijodida milliy etnosport o’yinlari	534
Hamida JURAQOBILOVA. O’zbek she’riy matnlaridagi kognitiv metaforalarning fransuz tilida ifodalanishi	539
Abdug’ani NASRIDDINOV. Navoiyshunoslikda yangicha yondashuv	544
TEZISLAR ADABIYOTSHUNOSLIK	
AHMADOVA Shohsanam. Hofiz Xorazmiy va Alisher Navoiy ijodida zohid obrazi tasviri	550
ABDURAIMOVA Xafiza. Alisher Navoiy g’azaliyotida Doro obrazi talqinlari	553
ALIYEVA Sevinch. Anbiyolar haqidagi manbalarda Iso payg’ambar obrazi tasviri	556
ALMARDONOVA Aziza. Alisher Navoiy tarji’bandlarida dunyo ramzi	561
DEHQONOV Akramjon. Bir g’azal sharhi	564
DOLIMOV Shokir. «Hayrat ul-abror» dostoni sharhining rus tiliga tarjimasi xususida	567
GAFUROVA Shaxnoza. Navoiy me’rojnoma baytlarida qo’llangan badiiy san’atlar	569
IBOTOVA Madina. Alisher Navoiy g’azallarida jon va ishq munosabatining badiiy ifodasi	572
MEYLIYEV Xudoyberdi. Navoiy va zamondoshlari asarlarida Mirzo Mironshoh saroyi adabiy muhiti va shoir Lutfulloh Nishopuriy ijodiy faoliyatining yoritilishi	576
MUQUMOVA Surayyo. “Nasoyim ul-muhabbat”: ism, xosiyat va xususiyat	579
NASRULLAYEV Elmurod, SIROJIDDINOVA Sevinch. Xalq og’zaki ijodida Navoiy timsoli talqini	581

NURULLAYEVA Hulkaroy, MAMADALIYEVA Madina. Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asarini o‘qitish bo‘yicha ayrim mulohazalar	584
OLIMJONOV Davronbek. “Boburnoma” asarida tarixiy shaxslar tavsifi (Alisher Navoiy shaxsi misolida)	587
PARDAYEVA Nigora, PIRNAZAROVA Barno. Navoiy lirikasida kichik lirik janrlar	589
SHOMURODOV San‘at. Alisher Navoiy va Husayn Boyqaro munosabatlari isajon sulton talqinida	593
TO‘XTAMURATOV Furqat. Alisher Navoiy g‘azaliga Muhsiniy tatabbu’si	596
TURDIYEVA Maftuna. “Layli va Majnun” dostonlari kompozitsiyasidagi ba’zi farqli jihatlar	599
UMAROVA Dildor. Alisher Navoiy asarlarida sukut go‘zalligi ifodasi	602
UMAROV Sardorbek. Ma’rifatning haqiqati – hayratdir	604
YANGIBOYEV Shavkat. Ito haqida	607
TILSHUNOSLIK	
YULDASHEVA Dilorom. Alisher Navoiy asarlarida rang-tus ifodalovchi birliklar	611
AXMADJANOVA Malika. Alisher Navoiy va o‘zbek tilining boyitilishi: ilmiy metodlar va uslublar	613
AKBAROVA Zulfizargul. Alisher Navoiy asarlarida qo‘llanilgan antonimlik hosil qiluvchi “Ahl” komponentli lug‘aviy birliklar tahlili	617
YUSUPOVA Dildora. Alisher Navoiy asarlarida qimmatbaho tosh nomlari	619
MUNDARIJA	622